

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Ремейић, др Живојин Станојчић, др Светозар
Свијовић, др Срејко Танасић, др Драго Ћујић, др Егон Фекејте*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1997

децембар 1996.

SMILJKA STOJANOVIĆ: **Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku.** Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Monografija, Knjiga LXXVI, Beograd 1996, 500 str.

Монографија Смилке Стојановић „Бинарне релације посесије у енглеском и српскохрватском језику“, која је иначе њена докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету у Београду пред комисијом чији је председник био Р. Бугарски, контрастивна је студија о исказивању посесије у енглеском и српском језику (а делом и трактат о посесији уопште). Контрастивна анализа извршена је у оба смера: А. смер енглески — српскохрватски, тј. 'са позиција' енглеског као примарног (стр. 21–294) и Б. смер српскохрватски — енглески, тј. 'са позиција' српског као примарног (стр. 295–486). Сваки од ова два одељка прате закључне напомене и белешке, док се на крају књиге налазе *Општи закључак* (487–491) и библиографски подаци о цитираној литератури (преко 130 аутора са више од 180 радова, међу којима је највише оних М. Ивић и М. Стевановића).

У првом су одељку обрађени: I. синтетички генитив, аналитички генитив и апстрактна именица (1. девербативна именица, 2. деадјективни номинали, 3. партитивност и деривирани номинали); II. синтетички генитив, аналитички генитив и конкретна именица (1. генитив и релацијски термини, 2. делови тела као релацијски термини, 3. холизам и партитивност; III. остале синтаксичке и морфосинтаксичке форме за исказивање посесије (1. егзистенцијалне, локативне и посесивне конструкције, 2. посесија у редукованим предикацијама суфиксалног типа, 3. посесија у редукованим предикацијама предлошког типа). У другом одељку (смер српскохрватски — енглески) анализирани су: I. генитив (1. слободни и блокирани, 2. глаголске и апстрактне именице + генитив, 3. партитивност и генитив, генитив и релацијски термини, квалитативни генитив, конкретна именица + генитив, генитив и посесор са обележјем [– сингулар]); II. датив (1. врсте датива, 2. датив *commodi* и *incommodi*), 3. датив стања, 4. посесивни датив, 5. датив заклетви и псовки, 6. предлошка фраза у функцији посесума); III. присвојни придев; IV. остале синтаксичке и морфосинтаксичке форме за исказивање посесије (1. егзистенцијалне, локативне и посесивне конструкције, 2. посесија у редукованим предикацијама предлошког типа, 3. бахуврихи сложенице, 4. посесија у редукованим предикацијама суфиксалног типа, 5. трпни придев).

Сваки пододељак означен римским бројем прати „контрастивна анализа“, где се описно и формализовано, претежно симболима и формулама својственим формалној, па и математичкој логици, напореда дају конструкције и структуре карактеристичне за један и за други језик.

Главним одељцима претходе „Предговор“ и „Увод“, у којем се дају теоријске основе појма *посесија*, методолошке основе, садржај и циљеви рада. С. Стојановић истиче да је „циљ овога рада, пре свега, анализа номинализације (кондензације, компресије) у вези са посесивношћу у енглеском и српскохрватском језику“ (18), што значи да нису разматране посесивне конструкције с предикацијом (нпр. *Милан има (велику) кућу, Кућа која припада Милану* и сл.), већ оне са редукованом предикацијом одн. оне код којих се она изводи само дубинском реконструкцијом (нпр. *Кућа (*од) Милана (Петровића), Миланова кућа* итд.). Друкчије речено, у раду се говори о синтаксичким средствима изражавања посесије, као и о оним морфолошким аспектима исказивања посесивног односа који су обележја конституената атрибутивних конструкција (*Peter's father : Петров отици*), док се предикативна средства (нпр. глаголи *бити (у поседу* и сл.), *имати, поседовати, припадати* и др.) третирају као лексичка и не разматрају се. Поменуће су, али им није посвећивана већа пажња, лексичке форме у којима се огледају трагови посесивних облика (типа *дедовина* и сл.). Све је ово потпуно логично, тим пре што се у уобичајеној лингвистичкој 'подели послова' значењем и функцијама лексема баве лексикографи и лексиколози, а значењем и функцијама синтаксичких конструкција и облика — синтаксичари и семантичари (а монографија С. Стојановић је синтаксичко-семантичка студија).

Уобичајено је, такође, у лингвистици, пре свега традиционалној, свођење посесије „на само једну издвојену релацију (посесија у ужем смислу поседовања)“ (6). Међутим, упозорава нас ауторка, у различитим сферама друштвеног живота и у различитим научним дисциплинама термин 'посесија' има различито значење (нпр. у лингвистици су конструкције *кућа Милана Петровића* и *мишљење Милана Петровића* посесивне, док је у законодавству то, евентуално, само прва). Имајући све то у виду, Смилка Стојановић се окренула новијим покушајима да се посесија „сагледа као комплекс релација“ (Зајлер [H. Seiler], Иванов и др.). „Полазна хипотеза нашег рада је“ — каже ауторка у Предговору — „да у основи посесије лежи бинарна релација посесора и посесума“ (6). Према тој хипотези, примењеној и развијеној даље у лингвистици, „посесор је субјекат посесије, а посесум је објекат посесије. Однос посесора ... и посесума ... ствара релацију чија природа зависи од семантичких обележја ентитета који се јављају као референти оба пола релације. Посесум или објекат посесије 'припада' посесору или субјекту посесије у чијој се сфери јавља. Самим тим објекат посесије или посесум одређен је својом припадношћу субјекту посесије (посесору) и разликује се од неког другог скупа“ (10).

У вези с овако универзалистички схваћеном посесијом јавља се проблем валенце као однос између предиката и његових аргумената. „Она се“ — каже С. Стојановић — „јавља у посесивним конструкцијама које садрже ап-

стракtnу именицу као посесум (његов одлазак). Овде је веома тешко утврдити границу где престаје посесија, а почиње валенца“ (12).¹ Како показује даље истраживање, ту је границу тешко утврдити и у неким другим случајевима, што нпр. показује анализа значења српског генитива (295–355) и датива (356–394) у смеру „српскохрватски—енглески“. Посесивни генитив и посесивни датив нису, истиче Смиљка Стојановић, морфолошки маркирани у односу на остале облике генитива или датива са друкчијим значењем, што значи да се термин 'посесиван' у њиховом случају употребљава само с обзиром на функцију у којој се јављају.

Што се тиче генитива у српском језику, највише пажње и простора поклоњено је слободном и блокираном генитиву у посесивној функцији, при чијој су анализи у највећој мери примењени и разрађени резултати до којих је дошла Милка Ивић у својим студијама (посебно у раду „О неким српскохрватским граматичким феноменима условљеним емпатијом“, ЈФ XLIII, али и у неким другим, не мање важним).² На основу широке и продубљене анализе, поткрепљене многобројним примерима, ауторка закључује да се „слободни и блокирани генитив разликују ... у погледу емпатије. Емпатија као 'говорничково стајање уз' јавља се у блокираном генитиву кроз присуство емпатора, тј. одредбе. Одсуство емпатије и емпатора својство је слободног генитива.“ (473). Није заобиђен ни генитив типа *Павловића куће*, *Мишовића йойок* и сл., карактеристичан нарочито за микротопонимију западне Србије и динарског подручја, о којем се у србистици писало много и разнолико, а који С. Стојановић третира као „посебан случај репрезентативне посесије, тзв. номенклатурне“ (стр. 343). Из опширне и детаљне анализе посесивног генитива у српском језику издвајамо и њен закључак о власничком генитиву и употреби слободног генитива имена/презимена у савременом српском језику: „У погледу идентификације могло би се закључити да је власничком генитиву својствена IC-идентификација (identit-centered), док је општа генитивска посесивност представљена RC-идентификацијом (role-centered). Отуда би се критеријум идентификације (ICI : RCI), који је у науку о језику увела Милка Ивић (1986 и 1989), могао сматрати првим критеријумом, како у опису, тако и у категоризацији генитива, што је од великог значаја, како за расплет постојећих контроверзи, тако и за ревизију научног поимања норме у случајевима слободног генитива имена/презимена у савременом српскохрватском језику“ (330).

Идентификација усмерена на откривање идентитета референта (ICI) делује и у придевским синтагмама, али не сама, већ напоредо с идентификацијом усмереном на откривање класе референата (CCI). „Придеви на -ов,

¹ Проблеме у категоризацији могу стварати и конструкције с именицама које нису апстрактне. Уп. нпр.: *Поклошла ми је своју слику*, што би се, хијерархијски организовано према степену посесивности, могло тумачити као: 1. 'слику чији је она власник, поседник, сопственик'; 2. 'слику коју је сама насликала'; 3. 'слику на којој је она сама'.

² Смиљка Стојановић је узела у обзир и радове других релевантних аутора који су писали о посесивном генитиву у српском језику, нпр. М. Стевановића, М. Павловића, К. Флешка и др.

-ев, -ин, појачавају идентификациону способност имснице у погледу откривања идентитета референта, док они на -и, -ни и -ски делују супротно, појачавајући способност уопштавања на рачун умањене конкретизације и индивидуализације“ (395). Ауторкину констатацију посредно, али јасно потврђују лексикографске дефиниције, које у првом случају обично почињу са 'који припада томе и томе', а у другом — 'који се односи на то(га) и то(га)'.

„Све синтагме са присвојним придевом у основи су релацијског карактера. Остварена релација је увек бинарна“, почиње своје излагање о присвојним придевима Смиљка Стојановић (стр. 395). Као што је већ речено, она и посесију тумачи као бинарну релацију (посесор ~ посесум). Њено поимање посесије шире је од онога на које смо навикли и које је нам познато из граматика и већине чланака о посесивним категоријама у српском језику, што је нарочито дошло до изражаја при анализи значења и функција облика датива одн. дативских синтагми. Свесна чињеница да у тој анализи прескорачује границе традиционално схваћене лингвистичке посесије, ауторка градицијски третира дативске конструкције, полазећи од оних у којима је посесивност мање изражена (датив стања, датив (in)commodi и др.). Разматра потом примарно посесивни датив, датив заклетви и псовки, као и предлошке фразе у функцији посесума. Анализирајући посесију исказану дативом, она, између осталог, долази и до овог запажања:

„Способност датива да се двоструко веже омогућује његову употребу као савршеног релатора... Чврстина везе (семантичке) датива са именицом игра велику улогу у одређивању врсте датива. А то подразумева зависност датива од значења глагола. 'Близина' односно 'даљина' датива од имснице или глагола јесте један од критеријума за одређивање 'количина посесије' у свакој дативској синтагми. Већа посесија претпоставља већу везаност датива за именицу, а мању за глагол, и обрнуто“ (364).³

Чињеница да је 'количина посесије' варијабилна и релативно неprecизна категорија, као и становиште (експлицитно неискazано) да је лингвистичка посесија и оно што би се тек дубинском трансформацијом могло превести у посесивну конструкцију, омогућила је ауторки да у вези с посесивношћу говори и о другим лингвистичким категоријама које се у српском граматичком учењу не третирају као посесивне, као што су сложенице типа бахуврихи (нпр. *малоуман*, *малоумник* и др., јер се могу интерпретирати као '(онај) који има мало ума') или придеви типа *маљав*

³ Одесци о српском генитиву и дативу, као и други уосталом, образац су суптилне анализе, пробране и погођене егземплификације, логичких закључака и умесних примедба. Као илустрацију, наводимо из одесља о дативу још два ауторкина запажања: 1) „За разлику од посесивног детерминатора, чије је место фиксирано за предпозицију у енглеском језику, и присвојних заменица у српскохрватском, које се такође употребљавају у предпозицији, мада могу и у постпозицији, датив је слободан. Он је слободан у односу на 'управну' реч. То значи да он не мора да стоји тик уз именицу ради остварења односа посесије“ (363). 2) „У већини примера ... датив је исказан енклитиком. Енклитика упућује на нешто претходно већ познато. Отуда би се смело претпоставити да је енклитички датив сензитиван на контекст“ (364).

(‘који има маље’), *вашљив* (‘који има ваши’), па чак и *брдовић*, *илећаћ* те *обезглављен* (‘који нема главе’) и сл.

Да би се разумео овакав приступ, ваља се подсетити на оно што ауторка говори у уводу, где се припадање (припадност) третира као релација са смером предикације од посесума ка посесору, поседовање (посесивност) као релација са смером предикације од посесора ка посесуму, док се термином ‘посесија’ назива сама предикација, без обзира на смер који има. Уз то се при објашњавању бинарних релација посесије користи Личова (G. Leech) компонентна анализа значења, код које семантичка јединица унутар које се она примењује није у кореспонденцији један према један са било којом синтаксичком јединицом као што је реч.

Смиљка Стојановић, англиста по струци и звању а србиста по знању и образовању, идеална је личност за контрастивна српско-енглеска лингвистичка истраживања, што је у пуној мери показала у овде само делимично представљеној монографији „Бинарне релације посесије у енглеском и српскохрватском језику“⁴. Иако заснована на грађи из ових двају језика (и, претежно, на сербокроатистичкој и англистичкој стручној литератури), ова монографија ни у ком случају није дело младограматичарског карактера, у којем се, на пример, утврђује генетска сродност енглеског и српског, већ се у њој — поред указивања на типолошке и структурне сличности и разлике између ова два језика у моделима и начину исказивања посесивности — са лингвистичког аспекта и терминологијом својственом лингвистичкој науци, једна категорија, у конкретном случају посесија, разматра као универзална. То значи да ће позитивни резултати до којих је ауторка дошла у своме раду бити, у већој или мањој мери, од значаја не само за изучавање посесије у лингвистици (општој и примењеној, у лингвистичкој семантици и синтакси, у проучавању других језика итд.), већ и у општој семантици, филозофији, логици, социологији, праву итд.

Упркос чињеници да се у књизи „Бинарне релације посесије у енглеском и српскохрватском језику“ обрађују различити аспекти посесије и различита средства за њено исказивање (синтаксичка и морфолошка), као и чињеници да се све то разматра у два по много чему различита језика, уз коришћење литературе и научне апаратуре из двеју само делимично конвергентних средина, монографија Смиљке Стојановић није еклектичко, већ концепцијски, методолошки и стилски кохерентно дело⁵, које представља

⁴ Одељак о А. смеру (енглески — српскохрватски) овде је само поменут (о њему ће суд, верујемо позитиван, сигурно дати англисти и други у енглески језик и ову материју упућенији лингвисти), а и онај о Б. смеру (српскохрватски — енглески), као и о теоријским основама посесије, приказан је само у кратким назнакама.

⁵ Штета је што рукопис пре штампања није читао и неко од строжих лектора (какве је ауторка сигурно имала и међу својим пријатељима), јер би на тај начин сигурно била избегнута ретка огрешења о норму типа *тврђење Хансјакоб* [Хансјакоба] *Зајлера* (стр. 366), *неколицина* [неколико] *фактора* (368), понекад нелогична употреба зареза, с једне. одн. његово неоправдано изостављање, с друге стране, или пречеста употреба пуних, ортотоничних облика помоћног глагола *јесам* (уместо синклитичких), нпр. *Посесивне језичке стурктуру јесу*

значајан допринос семантичко-синтаксичким истраживањима код нас, дело које ће несумњиво бити узор, или у најмању руку подстицај, за обраду других лингвистичких феномена (посебно србистичких). Аутор овога приказа поносан је на чињеницу да је и неколико малих елемената из његовог младалачког, првог објављеног чланка уграђено у овај изузетни научни мозаик.

Београд

Мирослав Николић

симо трагови операција посесије (11), Оно што јесће проблем јесће семантички сирани појаве... (22) и сл.